

Actorii pe scena Revoluției

Notele istoriografice de mai jos, omagiale în intenția lor, reiau date mai puțin cunoscute privind contribuția unor actori bucu-reșteni la Revoluția din Țara Românească. Am dorit ca, ajutați de document, să accentuăm ideea că actorii și-au dat, și la 1848, prinosul de sacrificiu patriotic, cei mai mulți concret, în viltoria evenimentelor.

„Dreptatea poporului judece pe frații Caragiale”

Cel enumerat, îndeobște, printre citorii teatrului nostru profesionist (strălucise în conservatorul „Filarmonicii”) a avut o existență zburdătoare, ca a mai tuturor actorilor din secolul trecut. Costache Caragiale n-a fost, însă, un învins. O dovedește tonul mîndru al articolelor sale justificative. Era pătruns de misiunea sa de ctitor. Pantazi Ghica îl va evoca cu admirație: „...era o școală teatrului lui Caragiale, o școală măreață și utilă și frumoasă”. E adevărat, l-au sprijinit Eliade, Cimpineanu, Iancu Văcărescu. „Trupa de diletanți români”, organizată în 1844, va duce mai departe idealurile Societății Filarmonice. În ansamblul său se constituie nucleul artistic al viitorului Teatru Național din 1852: Costache Mihăileanu, C. Dimitriade, Iorgu Caragiale, Mihail Pascaly, Maria Constantinescu, Maly Cronibace, Ștefan Velleșcu. Va face legătura, permanent, între București, Iași și Craiova, va colabora cu Millo... Atunci, dacă omul era înzestrat cu energii creatoare, de ce memoria contemporanilor, activă, în alte împrejurări biografice, e cetoasă cînd se referă la participarea lui Costache la evenimentele din vara lui 1848? Prestigiul său artistic nu-l destina primei linii, ca pe profesorul său de declamație, Aristia?

Frații Caragiale — Costache, Iorgu, Luca — au fost ținta a numeroase atacuri calomnioase. Mai ales Costache, căruia i s-au suspectat chiar și sentimentele naționale, lui, pătimășului luptător pentru teatru românesc! Este meritul excelentului său monograf, Florin Tornea, de a discuta și reliefa o scriere ignorată — „Dreptatea poporului judece pe frații Caragiale”, apărută în 1849, ca o precizare de poziții.

Costache Caragiale a contribuit, între 1844 și 1848, la crearea unei atmosfere propice cauzei. În primul rînd, însuflețind instituția teatrală, consolidîndu-i repertoriul, educînd actori. „Români, români! — se adresează el, cu dojană abia reținută, citorilor — voi nu cunoașteți agoniile teatrului ce v-am dat, voi nu cunoașteți durerile și rănilor de moarte ale acestui prunc pe care l-am ținut strîns la pieptul meu...” Într-adevăr, puțini cunoșteau sacrificiile morale și materiale ale trupei din sala Slătineanu.

Același Pantazi Ghica vorbește despre contribuția lui Costache la însuflețirea maselor revoluționare. Actorul ar fi pregătît imnul „La revoluțiunea de la 1848”, rostit de el, înfășurat în tricolor, în sala Momulo. Dar, cum holera făcea iarăși victime în suburbiile Bucureștilor, Costache se refugiază, cu cele „12 suflete” ale familiei sale, la Budești, pe moșia lui Iancu Manu, protectorul său. Era deprimat, căci timpurile nu erau deosebit de prielnice artei. (Istoricul I. Horia Rădulescu ne încredințează că abia în 1850 viața teatrului reintră în normal.) Costache „se repezea” deseori la București. Avea, după cum mărturisește, lungi întrevederi cu C. A. Rosetti. Grijile sale familiale sînt interpretate, însă, greșit. George Călinescu descifrează, într-un articol din „Pruncul român”, acuzații voalate. Actorul, în mare strîmtoare bănească, acum bolnav, trimite ziarului o emoționantă scrisoare de adeziune. Mai era nevoie? „Aflîndu-nă azi în lipsă de bani, trimit «Pruncului» un inel al meu de diamant și o podoabă de grante a soției mele. Binevoii a le pune spre vînzare și prețul lor îl veți depune la casa adunării... Sacrificiul este mic; dar și puterile mele de azi sînt mici, dea Domnul să mă însănătoșesc, să poci lucra și zeciniiala muncii mele o depui la casa colecției...” N-a apucat să-și pună în practică generosul plan... Urmează cel mai controversat episod din biografia sa. A pornit-o spre Craiova, însoțit de Costache Mihăileanu, la sfatul revoluționarilor? Au început acolo, încă din toamnă, primele spectacole ale teatrului craiovean? Cert rămîne un lucru: patetismul și căndoarea broșurii prin care frații Caragiale se mărturisesc în public, într-o vreme cînd prigoana împotriva Revoluției nu se stînsese, sînt pe deplin justificate. Sănătatea șubredă și grijile familiale l-au împiedicat pe Costache să reacționeze tumultuos. Un om de teatru de o cinste exemplară, Ștefan Velleșcu, afirmă că teatrul n-a funcționat în Revoluție, actorii fiind chemați de Aristia în Garda națională. Sîntem siguri că suferîndul Costache s-a aflat cu inima alături de căuzași...

„Confesiunea“ domnului K. Halepliu

În ziarul „Reforma“ din 3 decembrie 1859, se tipărește, din fonduri arhivistice nedivulgate, o depoziție ce trebuie să fi făcut senzație, cel puțin în lumea teatrului (depoziție tipărită și în broșură). Se pune un titlu șocant: „Un act de trădare sau confesiunea domnului K. Halepliu înaintea comisiei de anchetă instituită pentru cercetarea revoluționarilor de la 1848“. Depoziția, datînd din toamna lui 1848, cuprinde justificările penibile ale unui înfricoșat. După un înfățișat istoric al faptelor cunoscute public, Halepliu citează nominal și precizează rolul în Revoluție al cunoșcuților săi. Se știe puțin despre mediocru actor, util trupelor conduse de C. Caragiale și C. Aristia. Trecea drept un soi de secretar particular al lui Aristia și cunoștea oameni importanți, de vreme ce A. Goleșcu și Pantazi Ghica l-au inițiat în mișcare. A fost și un veleitar al scrisurii. La Biblioteca Academiei se pot consulta nouă piese, scrise între 1847 și 1871 (una, parc-se, prima despre Mihai Viteazul — *Moartea lui Mihai Viteazul la Torda*, 1854).

Ce actori denunță Halepliu agiei?

Întîi, pe Ștefan Mihăileanu, fratele lui Costache și al Raliței, fost elev al școlii Societății Filarmonice, actor la București și la Craiova. El „a ridicat stindardul întîi de la Grigore Grădișteanu (...) pe la toate cluburile era nelipsit povățuindu-i la arme în contra boierilor, ca să nu mai fie boier, căpitan de gvardie și care a și dat un articol în contra aristocraților drept ridichiul (!) în *Pruncul român*“.

Nici Costache Serghie nu e cruțat. Cel ce se va stabili, după Revoluție, la Craiova, înființînd, cu prietenii săi de-o viață, teatrul, „a ridicat întîi stindardul în Giurgiu, în unire cu subprofesorul (!) Damian“. Serghie să fi dat semnalul Revoluției la Giurgiu?

Mai departe. Nicu Andronescu, interpret în primul spectacol profesionist din București, spectacol de producție al conservatorului Filarmonicii (*Fanatismul de Voltaire*, în 1834, 29 august), „venind de la Paris, cu idei democratice, comisar de verde, și cel ce arangie clubul de la Mavromati“ (Mavromati — maior în gardă, secretar al clubului democratic adăpostit în casa sa — *n.n.*).

Și, desigur, I. Dimitrescu, autorul „satirei în contra Prințului“ (Bibescu!).

Mîndrul palicar

Originar din însorita Eladă, căreia i-a închinat viața intrînd în „batalionul sacru“ al Eteriei, Costache Aristia a fost un actor deplin, de valoare europeană. S-a bucurat de prietenia lui Dinicu Goleșcu, a lui

liade, a lui lancu Văcărescu. Și-a legat numele de providențiala „Societate Filarmonică“ (1833), creatoarea teatrului românesc profesionist. Trăitor în anturajul bătrînilor progresiști și al tineretului revoluționar, el, supraviețuitor al masacrului mavroforilor de la Drăgășani (1821), se va afla în primele rînduri ale Revoluției. Profesorul întîilor noștri actori profesioniști avea 48 de ani cînd intra, la 11 iunie 1848, în mijlocul poporului, în curtea palatului, alături de N. Goleșcu, de C. Bolliac, de I. Brătianu și de alții, pentru a impune Constituția. Ajutat de fostul său elev, actorul Costache Mihăileanu, îl eliberează, la 19 iunie, pe generalul Cristian Tell, prins de contrarevoluționari. Și, cum invazia turcească părea iminentă, vechiul mavrofor s-a dedicat frenetic organizării Gărzii naționale din București, în care cheamă și actorii. Guvernul Provizoriu dă, la 25 iunie 1848, decretul de numire a sa ca șef al Gărzii naționale. În ziua următoare, inimosul luptător înainta o adresă Guvernului, cerînd fonduri pentru confecționarea a 500 de lănci, repararea a 180 de puști, „facerea a 12 tobe“ și șase stindarde. La 5 iulie i se înmînează, spre administrare, 500 de galbeni. Evenimentele se precipită. Luna august îl află în plină reorganizare a Gărzii naționale, „fiindcă este garanția cea mai tare a mîntînerii constituției“. În prima săptămînă a lui septembrie, poporul Capitalei cere arderea Regulamentului Organic și a Arhondologiei, simbolurile vechiului regim. În darea de seamă din „Pruncul român“ se precizează că, în timp ce o deputație trata, cu mitropolitul, arderea, „se făcu în mijlocul curții o clădătură de lemne și toate pregătirile pentru ardere sub privegherea d-lor C. Bolliac, C. Aristia și a citorva gardiști naționali“. Va fi unul dintre principalele capete de acuzare, cînd i se va hotărî exilul. Corespondentul „Gazetei de Transilvania“ îl citează, la 19 septembrie, printre arestații de la Cotroceni. În decretul pentru expulzarea capilor Revoluției, al comisariului împărătesc Fuad Efendi și al caimacamului C. Cantacuzino, se precizează că „aflarea lor în țară nu se poate împăca cu odihna și siguranța publică“. E al 22-lea pe lista proserșiilor. Aristia a avut onoarea unei companii ilustre în surghiunul pe Dunăre, pe corăbiile turcești: Nicolae Bălcescu, Ion Brătianu, Cezar Bolliac, Dimitrie Bolintineanu, Goleștii, C. A. Rosetti, Zanc. Pe puntea vasului, în drum spre Orșova, recita cu înfocare, pentru rafinatul auditoriu de exilați, tirade din tragedia *Saul* de Alfieri. Retorica actorului dezlănțuit a smuls strigătul îngrijorat al unui soldat turc: „Ai înnebunit tu, dragomane?“

Mai norocos decît frații săi de cauză, pribegește doar trei ani. Intra, în 1851, în Bucureștii „domniilor de la Balta-Liman“. Prin C. Aristia, actorii noștri au dat Revoluției cel mai strălucit ostaș ridicat din mijlocul lor.